

**Исмурзина Г.Б.¹, Болгожиев Ф.²,
Қожрақова А.С.³, Аширова А.Т.⁴,**

Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің
^{1,2,3}аға ғылыми қызметкері, Қазақстан, Атырау қ.,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ⁴доценті, ф. ф. к., Қазақстан, Алматы қ.,
e-mail: gulnar_ismurzina65@mail.ru, balgozhiev@mail.ru,
tolkyn_a.er@mail.ru, anara_314@mail.ru

**ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БАҚ:
ЖАҢАҢДАНУ ЖӘНЕ РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ**

Қазақстандық БАҚ-та бүгінде қалыптасқан жағдай ақпараттық және компьютерлік технологиялардың орасан қоғамдық күшке айналғандығын, қоғамдық сананы қалыптастырудағы рөлі арта түскендігін, жауапкершілігі де ұлғайғандығын көрсетеді, жұмысты ұйымдастыруда, ақпарат жинау мен таратуда жетекші мәнге ие болғандығын шегелей түседі. Қазақстандағы БАҚ-тың болашағы да әлемдік факторларға байланысты. Керісінше, ашық саясат ол арақашықтықты жақындата түсті, кедергілерді жойды. Сонымен бірге, біздің БАҚ та өркениет болашағы үшін жауапкершіліктен сырт қала алмайды. Яғни, елімізде орын алып отырған қиындықтарды тез жеңуге, экономиканы көтеруге, экологияны, басқа да әлеуметтік проблемаларды шешуге, халықтың білімі мен мәдениетін көтеруге, басқа да рухани сұраныстарын қанағаттандыруға, ғылыми техникалық жаңалықтарды өмірге енгізуге ықпал етіп, қоғамдық күш ретінде жауапкершілікті өзіне алғанда БАҚ-тың да беделі өсіп, танымалдығы арта түседі. Билік институтында БАҚ-тың тура мағынасындағы орны болмағанымен, оның саяси процестегі орнын асыра бағалау мүмкін емес. Қазіргі кезде электронды ақпарат құралдарының пайда болуымен бұл әлеуметтік институт бүгінгі қоғамның, саяси биліктік қатынастардың барлық қырларын түбірімен түрлендіріп жіберді. Бүгінгі БАҚ-та қалыптасқан жағдай ақпараттық және компьютерлік технологиялардың орасан қоғамдық күшке айналғандығын, қоғамдық сананы қалыптастырудағы рөлі арта түскендігін, жауапкершілігі де ұлғайғандығын көрсетеді, жұмысты ұйымдастыруда, ақпарат жинау мен таратуда жетекші мәнге ие болғандығын шегелей түседі.

Түйін сөздер: рухани жаңғыру, жаһандану, ақпараттық технологиялар, жаңа заман, бұқаралық ақпарат құралдары.

Ismurzina G.B.¹, Bolgozhiev F.²,
Kozhrakova A.S.³, Ashirova A.T.⁴,

^{1,2,3}Senior lecturer of H. Dosmukhamedov Atyrau State University, Kazakhstan, Atyrau,

⁴Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty,

e-mail: gulnar_ismurzina65@mail.ru, balgozhiev@mail.ru,
tolkyn_a.er@mail.ru, anara_314@mail.ru

**Kazakhstani media: globalization and
modernization of public consciousness**

The current situation in the Kazakhstan media shows that information and computer technologies have become a huge social force, their role in shaping public awareness, raising and responding to a strong sense of responsibility for organizing work, collecting and disseminating information. The future of Kazakhstani media also depends on global factors. On the contrary, open politics approached distance and removed barriers. At the same time, our media cannot be held responsible for the future of civilization. That is, the media that are responsible for quickly overcoming difficulties in the country, raising the economy, solving environmental problems, other social problems, improving people's knowledge and culture, satisfying other spiritual needs, introducing scientific and technological innovations. We see that reputation and popularity are growing. Although there is no place for media in the government, the political process cannot be overestimated. With the advent of electronic media today, this social institution has radically changed all aspects of society and political power. The current situation in the media

shows that information and computer technologies have become a huge social force, their role in shaping public awareness, increasing responsiveness and a strong sense of responsibility for organizing work, collecting and disseminating information.

Key words: modernization of public consciousness, globalization, information technology, the media.

Исмурзина Г.Б.¹, Болгожиев Ф.²,
Кожракова А.С.³, Аширова А.Т.⁴,

^{1,2,3}ст. преподаватели Атырауского государственного университета
им. Х. Досмухамедова, Казахстан, г. Атырау,

³к. ф. н. доцент Казахского национального университета им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы,
e-mail: gulnar_ismurzina65@mail.ru, balgozhiev@mail.ru,
tolkyn_a.er@mail.ru, anara_314@mail.ru.

Казахстанские СМИ: глобализация и модернизация общественного сознания

Нынешняя ситуация в казахстанских СМИ показывает, что информационные и компьютерные технологии стали огромной социальной силой, их роль в формировании общественного сознания, повышении и реагирования сильном чувстве ответственности за организацию работы, сбор и распространение информации. Будущее казахстанских СМИ также зависит от глобальных факторов. Напротив, открытая политика уменьшила расстояние и устранила барьеры. В то же время наши СМИ не могут нести ответственность за будущее цивилизации. То есть средства массовой информации, которые отвечают за быстрое преодоление трудностей в стране, подъем экономики, решение экологических проблем, другие социальные проблемы, повышение знаний и культуры людей, удовлетворение других духовных потребностей, внедрение научно-технических инноваций. Мы видим, что репутация и популярность растут. Хотя в правительстве нет места для СМИ, политический процесс невозможно переоценить. С появлением электронных СМИ сегодня этот социальный институт радикально изменил все аспекты жизни общества и политической власти. Нынешняя ситуация в средствах массовой информации показывает, что информационные и компьютерные технологии стали огромной социальной силой, их роль в формировании общественного сознания, повышении реагирования и сильном чувстве ответственности за организацию работы, сбор и распространение информации.

Ключевые слова: модернизация общественного сознания, глобализация, информационные технологии, средства массовой информации.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының бірінші президенті, Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев 2017 жылдың 12 сәуірінде жариялаған «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында жаһандану дәуіріндегі қазақстандық мәдениеттің бүгінгі мен болашағына үлкен мән береді: «Біз ХХІ ғасырдың жаһандық картасында ешкімге ұқсамайтын, дербес орны бар ұлт боламыз десек, «Жаһандағы заманауи қазақстандық мәдениет» жобасын іске асыруға тиіспіз. Әлем бізді қара алтынмен немесе сыртқы саясаттағы ірі бастамаларымызбен ғана емес, мәдени жетістіктерімізбен де тануы керек» деген Елбасымыздың алтын қаламмен жазылған алтын сөздерінің өзінде қаншама мағына жатқаның бірі білсе, бірі білмес. Бұл Жолдауға дейінгілердің ішінде Елбасы Н.Ә. Назарбаев 2006 жылы Қазақстан халықтары Ассамблеясының ХІІ сессиясында сөйлеген сөзінде: «Ұлттың бәсекеге қабілеттілігінің аса маңызды шарты – бұл әлемдік бәсекелестік

үдерісінде табысқа жетуге мүмкіндік беретін күшті рух пен білім», – деп пайымдайды. Ұлт көшбасшысы қазақстандық патриотизм сияқты ұлт табысының маңызды құрамдасына тоқталып кетеді. «Бұл өз Отаның мен жеріңе деген сүйіспеншілік, оның тарихы мен мәдениетіне деген зор құрмет, әркімнің өз күш-жігеріне деген сенімі мен барша қоғамның топтасуы. Бұл бүгін тұрғызылып жатқан өз еліңнің тарихына қатыстылықтың және оның болашағы үшін жауаптылықтың жоғары сезімі. Бұл әрбір қазақстандықтың табыстары үшін мақтаньш және қандай тұрғыда болғанына қарамастан өз салаңда табыстарға қол жеткіз уиеті. Және бұл табысты әркім Отанына бағыштап, әлемде оның даңқын асыруы, беделін көтеруі тиіс. Патриотизмді, әсіресе жастардың арасында, біздің балалардың бойында барша қоғамның ортақ күш-қуатымен қалыптастыру керек. Біздің әр азаматтың табысы және халықаралық тұрғыда мойындалуы – бұл баға жеткізгісіз капитал, барша қазақстандықтардың мақтана-

тын нәрсесі және байлығы екендігі сөзсіз. Осындай үлгілермен ұлттың рухын көтеру керек! Өз Отаныңның патриоты болу – бұл Қазақстанды өз жүрегіңде ұялату. Мен сіздерді осыған шақырамын» (Nazarbaev N.Á., 2006: 9).

Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан, патриоттық сезім, рухани жаңғыру жаһандану тағы сол сияқты әрбір Жолдауда кездесіп, қайта қайта жастарға айтылып жатқаны бекер емес. Қазақстан отыз жылда тоталитарлық жүйенің сенің бұзып, әлемдік өркениет көшіне ілесуге, ашық демократиялық саясат жүргізуге бет алды және бұл бағытта үлкен жетістіктерге қол жеткізді. Қоғаммен бірге бұқаралық ақпарат құралдары да түбегейлі өзгерді. Ең бастысы, Қазақстанда өркениет талаптарына жауап беретін заңдық-құқықтық база жасалды. Қазақстан Республикасы Конституциясының 20-бабында «1. Сөз бен шығармашылық еркіндігіне кепілдік беріледі. Цензураға тыйым салынады. 2. Әркімнің заң жүзінде тыйым салынбаған кез келген тәсілмен еркін ақпарат алуға және таратуға құқығы бар...» (Qazaqstan Rýspýblikasynyń Konstıtútsıyası, 1998: 19) делінген. Яғни, азаматтардың сөз, пікірін айту бостандығы Ата Заңымызда басты қағидалардың бірі ретінде тасқа таңба басқандай жазылып, мемлекет тарапынан қорғалуда. Бұл тұжырымдар Қазақстан Республикасының «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Заңында да таратылып көрсетіледі: «2-бап. Сөз, ақпарат алу және тарату бостандығы. Сөз, шығармашылық бостандығына, өз көзқарастары мен сенімдерін баспа арқылы және өзге де нысанда білдіруге, ақпараттарды заңда тиым салынбаған кез келген әдіспен алуға және таратуға Қазақстан Республикасының Конституциясында кепілдік беріледі. Цензураға тыйым салынады. 2. Мемлекеттік органдар, қоғамдық бірлестіктер, лауазымды адамдар мен бұқаралық ақпарат құралдары әрбір азаматты оның құқығы мен м.ддесіне қатысты құжаттармен, шешімдермен және ақпарат көздерімен танысу мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті» (Bıqaralyq aqparat quraldary týraly Zańy, 1999: 53). Сонымен бірге, БАҚ дамуына ашық, нарық саясаты, іс-әрекет бостандығының берілуі де оңды әсер етті. Журналистердің психологиясы түбегейлі өзгерді, жаңа еңбек қатынастарының алғышарты түзілді, жекеменшіктік орта қалыптасты. Қазақстан журналистикасындағы өтпелі кезең артта қалды деп ой тұжырымдауға болады.

БАҚ дамуының алғышарттары мен белгілері мыналар:

- жаңа БАҚ ашу тіркеумен ғана шектелді, сөз бостандығына жол ашылды;
- әлемдік ақпараттық ортаға интеграциялану күшейді;
- мемлекеттік монополия жойылды;
- жекеменшіктік қатынас және бәсекелестік орнықты;
- баспа, техника мен технологиялар, шикізат, құралдар нарығы қалыптасты;
- жаңа мамандар: менеджерлер, журналистер, баспагерлер, режиссерлер, продюсерлер, жарнама және басқа да БАҚ-қа қызмет ететін салалар мамандары қалыптасты;
- инновациялық сапалық көрсеткіштерге алып келді: ақпараттардың ұшқырлығы артты, газет-журналдардың мазмұнымен қоса полиграфиялық сапасы жақсарды, жаңаша дизайн қалыптасты, қаріптерді кең, әрі құбылта пайдалану жүзеге асты, суреттер көп қолданыла бастады, жаңа типті фотоколлаждар дүниеге келді, безендіру элементтері байытылып, көркемдеу стилі мен бағыттарының сан түрі қолданысқа енді;
- телерадиохабарларын даярлауда да жаңа технологиялар кең шығармашылық мүмкіндіктерге жол ашты;
- жұмысты ұйымдастырудың жаңа формалары мен әдіс-тәсілдері өмірге жолдама алды;
- Интернет пен электрондық почта кең қолданысқа еніп, БАҚ-тың шекарасын кеңейтуге ықпал етті, ақпараттық желілік Веб-сайттар жүниеге келді;
- жарнама саясаты түбегейлі өзгерді;
- жаңа БАҚ қожайындарына табыс әкелетін бизнес көзіне айналды.

Ақпараттық технологияларды дамыту Қазақстан Республикасының даму стратегиясында қарастырылған жетібасым бағыттардың бірі болып саналады. Оның «Инфрақұрылым» бөлімінде мына міндеттер қойылады: «Ақпараттық технологиялар, оның басқа түрлерімен салыстырғанда, өз мәнісі жағында неғұрлым «көпшіл» әрі икемді бола отырып, бизнесті, экспорттық қызметті дамытуға және экономиканы орталықсыздандыруға барынша жәрдемдеседі. Олар ұлттық экономиканың шоғырландырады және аймақтың ауқымын кеңейте отырып, әлемдік экономикалық байланыстарды нығайтады.

Сонымен қатар телекоммуникациялар жаңа жұмыс орындарын бере отырып, ауылдық және қалалық аймақтардың арасындағы экономикалық көші-қонды азайта отырып, әлеуметтік саладағы кереғарлықтар мен келеңсіз құ-

былыстарды азайтуға барынша жағдай жасай алады. Ақпараттық технологиялардың денсаулық сақтау мен білім беру салалары үшін, сондай-ақ айналадағы ортаны жақсарту үшін маңызына баға жеткісіз. Баршаның пайдалануы ортақ әрі толығымен іске қосылған телекоммуникациялық жүйенің келесі бір жақсы жағы – жолдың ауырлығына, жекелеген аймақтардың алыстығына және жолаушы тасымалы бағасының қымбаттығына қарамастан, күллі жұртқа ақпарат алуға мүмкіндік беретін кепілдігінде жатыр» (Nazarbaev N.A., 1998: 19). Яғни, Қазақстан аймақтық ерекшеліктерін ескеріп, оларды жақындастырудың бірден-бір мүмкіндігі ретінде жаңа технологиялар қарастырылады.

Билік институтында БАҚ-тың тура мағынасындағы орны болмағанымен, оның саяси процестегі орнын асыра бағалау мүмкін емес. Қазіргі кезде электронды ақпарат құралдарының пайда болуымен бұл әлеуметтік институт бүгінгі қоғамның, саяси биліктің қатынастардың барлық қырларын түбірімен түрлендіріп жіберді.

Эксперимент

Бір сөзбен айтқанда, БАҚ – күнделікті теледидар, радио, мерзімді баспасөз басылымы және интернет сайттар. Ал, оған қоса жаңа медиа мен жаңа ақпараттық технологиялардың ақпарат таратып, ақпарат жинақтауын да қосуға болады. Наполеон: «Жауға қарсы жүздеген мың қол әскерден, төрт газеттің ойсырата соққы беру мүмкіндігі зор», – деген. Сарапшылар БАҚ-тың мынадай ерекше белгілерін атап көрсетеді:

- жариялылық, яғни тұтынушылардың шексіздігі;
- арнайы техникалық құралдардың, аппаратуралардың болуы;
- ақпарат таратушының қабылдау шыға бір жақты ықпалы;
- тұтынушы аудиторияның тұрақсыз әркімділігі.

1840 жылы француз жазушысы Оноре де Бальзак баспасөзді «төртінші билік» деп атады (Qazaqstan entsiklopediasy, 2002).

БАҚ – бұл мемлекеттік идеология құралы. Әрбір аймақтың, әрбір мемлекеттің өзіндік ерекшеліктері бар. Үлкен мемлекеттер айнала-сындағы шағын елдердің мәдениетін басып, халқын өз аузына қаратып алуға талпынады. Сондықтан шағын елдердің өз мәдениетіне және өз ақпараттық саясатын жүргізу ісіне мығым болуы қажет. Бұл Қазақстан үшін, мемлекеттік

тілдегі бұқаралық ақпарат құралдары үшін өзекті мәселе болып табылады (Samatqyzy S., <http://kazgazeta.kz/?p=4978>).

Адамзат тарихы әуел бастан және көптеген мысалдар барысында тілдің тек коммуникацияның жай негізгі құралы ғана емес, сонымен қатар саяси, экономикалық, әлеуметтік мәжбүрлеу мен бағындырудың қуатты құралы екендігін де дәлелдеп келеді... Тіл, ең алдымен, нақты бір ұлттың мәдени-тарихи тәжірибесінің жиынтығы, ерекшелік белгісі және тұрақты атрибуты, күрделі бірегейлік рәміз және оның өзін-өзі өркениеттік анықтауының бастауы».

Одан ары бұл автор Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік тілдің жағдайына тоқталып, тілді жаңғыртудың ұлтты жаңғырту екендігін, қазақ тілінің аясының кеңеюіне орай тіл саясатын жүргізу қажеттілігін, мемлекеттік-тілдік құрылыстың өзекті мәселерін талдай келе, «тілдік манкуртизмнің тұтас қоғамды емес, эгоистік және тұтынушылық желіктің жетегіндегі нақты адамдардың адамгершілік кертартпалылығын және рухани жеңілісін білдіретін ұят құбылыс» деп көрсетеді және терминологиялық модернизацияда «Алаш» қайраткерлерінің тәжірибесін пайдалануды еске салады: «Мағжан Жұмабаев педагогика саласында, Жүсіпбек Аймауытов психологияда, Халел Досмұхамедов зоология мен физиологияда, Жұмахан Күдерин ботаника саласындағы терминдерді жасақтаумен айналысты. Әлімхан Ермеков математикалық ұғымдар мен терминдерден бастап, жоғары математика курсының қазақ тіліндегі тұтас жүйесін жасап шықты» (Күлі-Мұхаммед М., 2004).

Қазақстандағы БАҚ-тың дамуы Қазақстан халқы Ассамблеясының үшінші сессиясы 1996 жылдың 29 сәуірінде өтті және ондағы елбасының баяндамасы «Қоғамдық келісім – Қазақстанның демократиялық дамуының негізі» деп аталды. Онда «Қазақстанның азаматтары елдің мемлекеттік тілін құрметтеуі керек және оны оқып-білуге дайын болуы керек, өйткені бұл – ел тұрғындарының көпшілігінің ана тілі әрі ол болашақта мемлекеттік тіл ретінде үстемдік ететін болады» (Nazarbaev N.A., 2009: 9). Одан әрі келесі, төртінші сессиядағы баяндама «Тарихи жады, ұлттық келісім және демократиялық реформалар – Қазақстан халқының азаматтық таңдауы» деп аталды да, Президент мынаны атап өтті: «Ең алдымен мемлекет құраушы этнос ретіндегі қазақтардың рөлі туралы айту керек. Қазақстанның тәуелсіздігі – қазақтарға

сыйланған тағдырдың тартуы емес, күреспен келген өз ата-бабасынан қалған жерінде өз мемлекеттілігін құруға деген лайықты құқығы. Бұл кесімді тарихи және саяси айғаққа ешкім де күдік келтіре алмайды» (Nazarbaev N.A., 2009:11).

Қазақстан халқы Ассамблеясының 1999 жылдың 21 қаңтарында өткен бесінші сессиясында Елбасы былай дейді: «Қазақ халқының ұлттық тәуелсіздікке деген ішкі терең қажеттілігін қайта бағалау өте қиын. Ол ел тұрғындарының абсолюттік көпшілігін құрайды және өзінің тарихи-этникалық территориясын мекен етеді. Өзінің жалғыз тарихи Отанын үнемі қорғайтын қазақ халқының арқасында ғана қазақстандықтар территориясы жағынан әлемде тоғызыншы орын алатын мемлекетте тұрады» (Nazarbaev N.A., 2009: 15).

Нәтиже мен талқы

Қазақстан – Тәуелсіздік дәуірінің алғашқы жылдарынан бастап баспасөз саласындағы халықаралық беделді құжаттардың аясында БАҚ-тың еркіндігін қамтамасыз етіп келе жатқан мемлекет. Ата заңымыз және Республика Президенті – ақпарат құралдары бостандығының кепілі. Осы орайда БАҚ-ты құруда болған қиындықтарға тоқталар болсақ, қоғамдар алмасып, нарықтық экономикалық қатынастар орныға бастаған тұстан бергі уақытта БАҚ саласындағы өзгерістермен сараласақ, ақпарат көздерінің даму сатыларын үш кезеңге бөлуге болады.

Біріншісі кезең. Жалғыз идеологияның пәрменінде болып келген біртұтас ақпарат жүйесінің ыдырауы және қаржылық, идеялық тоқырауға ұшырауы.

Екінші кезең. Ақпарат әлемінің мемлекеттік және жекеменшік түрінде қайтадан қалыптасуы, кәсіпкерлік баспасөздің құрылуы.

Үшінші кезең. Еліміздегі экономикалық-әлеуметтік, мәдени реформалардың тереңдеуіне сәйкес әлемдік ақпараттың республиканың эфирлік кеңістігіне енуі және Қазақстанның ғаламдық ақпарат айдынына талпынысымен сипатталады.

Алғашқы кезеңдердің қиындыққа толы болғаны белгілі. Сол күрделі тұста Республика Президенті жаңа қоғамға ақпараттық берік демеу керектігін ойлап, баспасөздің беделін және ел мен мемлекет алдындағы жауапкершіліктің жоғары екендігін сезінді. Президент 1998

жылдың 3-шілдесінде БАҚ-ты өндірістік және тарату кезіндегі қосымша құн салығынан босату туралы Жарлыққа қол қойды. Республика 1991 жылдан бері қарай ақпарат құралдары туралы заңнаманы ұдайы жетілдірумен болды. Осы жылғы 28-тамызда «Баспасөз және басқа бұқаралық ақпарат құралдары туралы» заң қабылданды. Ол елімізде мемлекеттік емес БАҚ-тың пайда болуына және жедел дамуына қолайлы жағдай туғызды. Ақпарат әлемінде бәсекелестік орнады. Баспасөз бен эфирлерге жаңа мазмұн берген ірі медиа бірлестіктер өмірге келе бастады.

Халықтың ақпарат алу және талдау мүмкіндігі молайды. Енді осы оң үрдісті одан әрі дамытудың құқықтық негіздері қажет бола бастады. Осыған орай, елбасы 1997 жылы 3-желтоқсанда «Қазақстан Республикасының біртұтас ақпарат кеңістігін қалыптастыру туралы» Жарлыққа қол қойды. Президенттің тапсыруымен жылы жаңа заң күшіне енді. Көп ұзамай, 2001 жылы оған елеулі өзгерістер мен толықтырулар енгізілді.

Осы заңдардың қай-қайсы да БАҚ-ты демократияландыру, әлемдік талаптарға сай жетілдіру және саясаттан тыс дамуына жол ашу үшін арынша тиімді болғаны ерекше атап айту керек.

Бастау бұлағы сонау көне Түрік заманынан бастау алып, Алаш қозғалысынан терең тамыр тартатын, байырқалайтын тұсы 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісімен тұйықталатын тағлымы зор тарихи бірізділігімен ерекше Ұлттық идея – Алаш идеясының бүгінгі жаңа буын, жас ұрпаққа берер сабағы мен философиялық салмағы, әлеуметтік қуаты жоғары. Бұл ретте тарихи тұрғыдан тәрбиелеу мәселесі, атап айтқанда, сол аға буынның қабырғасын «Қазақ елі – мәңгілік ұлттық идея. Мазмұнын ашуда тың түсініктер керек, олардың біразын атап айтсақ: өркениеттік өлшем, өркениеттік шешім, өркениеттік келісім, өркениеттік ізденіс, өркениеттік сана, өркениеттік тұрмыс, әлем халықтарының өркениеттік үрдістерін қабылдай білу және соған бейімделе отырып, елдік құндылықтарымызға жаңа сапалық өріс ашу, соның нәтижесінде Президент Нұсұлтан Назарбаев көрсеткендей, әлемдегі өркениетті елу елдің қатарына ену».

Одан әрі академик ойын былайша жалғастырады: «Қазақ елі – мәңгілік ұлттық идея. Елдің мәңгілігін армандаудан асқан қандай асқақ идея болмақ. Әрбір жеке адамның ғұмыры өлшеулі болғанымен, ол ұрпағымен мәңгілік. Сондықтан бұл болашаққа бастайтын, келешек-

ке деген нық сенім қалыптастыратын идея. Сонымен бірге, қазақ елі мәңгілік деу – ұрпақтар алмасуына, олардың сабақтастығына, солармен бірге халықтың табиғи құндылықтарының жасампаздығына деген сенім. Осылай дей отыра, қазақ елі – мәңгілік дегенде, біз бүгінгі бар тарихымыздың баяндылығы туралы қалыптасатын байсалды сана туралы айтпақпыз» (Esim G., 2006).

Жетістігің бар болса, желпінтіп айтсаң да, жалауларып айтсаң да жарасады. Қазақстанда БАҚ-ты саяси-экономикалық даму сатыларына сәйкес жетілдіру үрдісі осылай ұдайы жүріп жатты. Тұжырымдамада мына маңызды міндеттерге айрықша назар аударылды және жүзеге асырылу жолдары белгіленді:

1. Ақпарат саласы мәселелері жөніндегі заңнаманы жетілдіру.

2. Отандық және мемлекеттік БАҚ-тың бәсекеге қабілеттілігін дамыту.

3. Ақпараттық-телекоммуникациялық инфрақұрылымын дамыту. Сандық теледидарды енгізу.

Осы үш міндеттің бәрі республикадағы барлық сипаттағы БАҚ-тың одан әрі өркендеуіне айрықша ықпал етуде.

БАҚ-тың «төртінші билік» болып саналатынын жоғарыда да айтқан болатынымыз. БАҚ еркіндігі адам бостандығының маңызды алғы шарты болып және қоғам мен мемлекеттегі жоғарғы құндылық екені даусыз. Себебі, бұқаралық ақпарат еркіндігіңіз, яғни сөз еркіндігіңіз азаматтық қоғамды елестету мүмкін емес. Демек, тәуелсіз қоғамдық бұқаралық ақпарат құралдарының рөлі мен оның демократия үшін маңыздылығын зерттеп, ескеруіміз тиіс.

БАҚ қызметі өткен, болып жатқан және алдағы уақытта болатын әлеуметтік өзгерістер жөнінде тәжірибелі түсініктерге негізделе отырып, қоғамдағы өзгерістерге нақты көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік береді. Себебі, төртінші билік – бұқаралық ақпарат билігінің құдыреті күшті, оны ешкім ешнәрсемен теңестіре алмайтынына дау жоқ.

Билікке оппозицияда жүрген қоғам қайраткері Дос Көшім мемлекеттік саясаттағы ұлтсыздық идеологиясына назар аударса (Koshim D., 2002), Берік Әбдіғалиев пен Асқар Ахмеджанов ұлттық идеяны «қазақ миссиясынан» көреді (Abdygaliev B., Ahmedjanov A., 2009: 212). «Қазақ миссиясы» қазақ ұлтының жаңару (модернизация) тұжырымдамасын білдіреді және бұл құжатта «қазақ арманы», «қазақ тағдыры», «қазіргі

қазақ болмысы» сөз болады және «қазақ миссиясы» тарихи тұрғыда соңғы сатысы азаматтардың саяси ұлтының құрылуы болып табылатын ұлттық өзіндік сананың қалыптасу кезеңі ретінде» қарастырылады.

Қазіргі таңда тек қана Қазақстанда емес, әлемнің көптеген елдерінде сауда мен өндіріске негізделген БАҚ – адамгершілік және моралдық құндылықтарға емес, экономикалық пайда жағын алға тартуда.

Қорытынды

Қазақ баспасөзінің болашағы туралы сыншы Әлия Бөпежанова жаңашырлықпен былай деген екен: «Әлемдік өркениетке көшін бұрған Қазақстанның баспасөзі үшін қазіргі қиын кезең артта қалып, ақпарат ең құнды байлыққа айналатын, ал журналистиканың жасампаздыққа, ел игілігіне, азаматтардың еркін ақпарат кеңістігінде күн кешіп, көкжиегін кеңейтуіне қызмет етіп, еңбегі жоғары бағаланып, мәртебелі мамандыққа айналатын күн туар» (Borejanova A., 2000: 260).

Бүгінді БАҚ-та қалыптасқан жағдай ақпараттық және компьютерлік технологиялардың орасан қоғамдық күшке айналғандығын, қоғамдық сананы қалыптастырудағы рөлі арта түскендігін, жауапкершілігі де ұлғайғандығын көрсетеді, жұмысты ұйымдастыруда, ақпарат жинау мен таратуда жетекші мәнге ие болғандығын шегелей түседі.

Ғалым А. Сәрсенбаев Қазақстандық БАҚ-та қалыптасқан жағдайға талдау жасай келіп, ақпараттық нарықта үш субъект қалыптасқандығын баса көрсетеді: оқырман – редакциялық ұжымдар – меншік иелері (шығарушылар) (Sarsenbaev A., 1996: 368). Міне, осы үшеуінің ара қатынасы біркелкі деп айту қиын, плюрализм басым. Нарық заңдылығына сәйкес ол қатынастардың тұрақтануы әр түрлі мерзімге созылуы мүмкін және ұдайы ұйып тұруы да міндетті емес. Қазақстанның ақпараттық нарығында динамикалық үрдістер, нарықтық құндылықтар берік орнықты. Осының өзі БАҚ-тың даму үстінде екендігін көрсетеді.

Қазақстандық БАҚ-қа қатысты мына бір проблеманың да мәні зор. Ол меншік иелеріне қатысты. Мемлекеттік монополияның жойылуына байланысты, газет журналдардың, телерадиоарналардың, баспалардың қожайындары да өзгерді. Өкінішке орай, осы арада демократиялық айқындылық принципі сақталды

деп айту қиын. Әңгіме сапалы басылымдар туралы болып тұр. Бұрыннан халыққа кең танымал БАҚ-тардың жаңа заңды формаларға көшкенімен, кім, қалай басқаратындығы, қаржы көздері, жарнама бюджеті туралы мағлұматтар жоқ. Жабық акционерлік қоғамдар мен әр түрлі бірлестіктердің аты қарапайым оқырман, көксермен тыңдарманға еш мағлұмат бермейді. Мұның өзі олар тарататын ақпараттың оқырман үшін сенімділігіне тікелей әсер ететін фактор екендігін де ұмытуға болмайды. Біздің масс-медианың қандай топтарға, болмаса күштерге сүйенетіндігін, ақпарат көздерін қақдан алатындығы мен техникалық және технологиялық мүмкіндігін білуіміз өркениет талаптарына сай факторлар.

Қазақстан БАҚ болашағы да әлемдік факторларға байланысты. Керісінше, ашық саясат ол арақашықтықты жақындата түсті, кедергілерді жойды. Сонымен бірге, біздің БАҚ

та өркениет болашағы үшін жауапкершіліктен сырт қала алмайды. Яғни, елімізде орын алып отырған қиындықтарды тез жеңуге, экономиканы көтеруге, экологияны, басқа да әлеуметтік проблемаларды шешуге, халықтың білімі мен мәдениетін көтеруге, басқа да рухани сұраныстарын қанағаттандыруға, ғылыми техникалық жаңалықтарды өмірге еңгізуге ыңпал етіп, қоғамдық күш ретінде жауапкершілікті өзіне алғанда БАҚ-тың да беделі өсіп, танымалдығы арта түседі.

Әлемдік журналистика мен Қазақстан бұқаралық ақпарат құралдары бір вектордағы құбылыс, оны бөле қарай немесе басқа да өлшем болуы мүмкін емес. Қазақ журналистикасының эволюциясы осы бағытта қалыптасып келеді, оның нақты жемістері де көп күттірмейтіні анық. Оған бүгінгі ғылыми-техникалық прогресс қарқыны да қосымша демеу беріп, қамшылай түсуде.

Әдебиеттер

- Назарбаев Н.Ә. Әрқашан бірге, әрдайым алда болайық. Егемен Қазақстан. – Алматы, 2006. – 25 қазан.
 Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы, 1998. – 19 б.
 Қазақстан Республикасының Бұқаралық ақпарат құралдары туралы Заңы. Заң газеті. – Алматы, 1999. – 11 тамыз.
 Назарбаев Н.Ә. Қазақстан-2030. – Алматы, 1998. – 19 б.
 Қазақстан энциклопедиясы. «Қазақ ұлттық энциклопедиясы» баспасы. – Алматы, 2002. – 621 б.
 Саматқызы С. «БАҚ дегеніміз – мемлекеттік идеология құралы», 03.12.2010 ж. <http://kazgazeta.kz/?p=4978>
 Кул-Мухаммед М. Основы национального бытия. Казахстанская правда. – Алматы, 2004. – 20 августа.
 Назарбаев Н. Консолидирующая роль казахов. Қазақалманағы. №01.- 2009. – 9 б.
 Назарбаев Н. Консолидирующая роль казахов. Қазақалманағы. №01. – 2009. – 11 б.
 Назарбаев Н. Консолидирующая роль казахов. Қазақалманағы. №01. – 2009. – 15 б.
 Есім Ғ. Елдік сана философиясы. Егемен Қазақстан. – Алматы, 2006.
 Көшім Д. Ұлтсыздық идеологиясы. Жас Алаш. – Алматы, 2002. – 8 қазан.
 Абдығалиев Б., Ахмеджанов А. Казахская миссия. Қазақ альманағы. № 01. – 2009. – 212-238 бб.
 Бөпежанова Ә. Қазақстан баспасөзі – тәуелсіздік айнасында.- Алматы, 2000. – 260 б.
 Сарсенбаев А. Проблемы и приоритеты информационного обеспечения реформ и устойчивого развития Казахстана. – Алматы, 1996. – 368 с.

References

- Abdygaliev B., Ahmedjanov A. (2009) Kazahskaya missiya. [Kazakh mission]. Qazaqalmanagy. 212-238 bb. (In Russian)
 Bópejanova Á. (2000).Qazaqstanbaspasózi – táýelsizdikainasynda. [The Kazakh press is a mirror of independence]. Almaty, 260 b. (In Kazakh).
 Esim Ǵ. (2006). Eldiksanafilosofiasy. [Country conscious philosophy]. Egemen Qazaqstan. Almaty. (In Kazakh).
 Kóshim D. (2002).Ultsyzdyqideologiasy. [Ideology of nationalism]. Jas Alash. Almaty. (In Kazakh).
 Kúl-Múhammed M. (2004). Osnovy natsionalnogo bytúa. [Fundamentals of national life]. Kazahstanskaja pravda. Almaty. (In Russian)
 Qazaqstan Rýspýblikasynyń Konstitýtsiasy. (1998). [The Constitution of the Republic of Kazakhstan]. Almaty, 19 b. (In Kazakh).
 Qazaqstan Respýblikasynyń Buqaralyq aqparat quraldary týraly Zańy. (1999). [The media law]. Zańgazeti. Almaty. (In Kazakh).
 Qazaqstan entsiklopediasy. (2002). [The Encyclopedia of Kazakhstan]. «Qazaqulttyq entsiklopediasy» baspasy. Almaty, 621 b. (In Russian)

Nazarbaev N.Á. (2006). Árqashan birge, árdaym alda bolayq. [Always together, always ahead]. Egemen Qazaqstan. Almaty, 25 qazan. (In Kazakh).

Nazarbaev N.Á. (1998). Qazaqstan-2030. [Kazakhstan-2030]. Almaty, 19 b. (In Kazakh).

Nazarbaev N.A. (2009). Konsolidırıyaia rol kazahov. [The consolidating role of the Kazakhs]. Qazaq almanagy, 9 b. (In Russian)

Nazarbaev N. A. (2009). Konsolidırıyaia rol kazahov. [The consolidating role of the Kazakhs]. Qazaq almanagy, 11 b. (In Russian)

Nazarbaev N. A. (2009). Konsolidırıyaia rol kazahov. [The consolidating role of the Kazakhs]. Qazaq almanagy, 15 b. (In Russian)

Samatqyzy S. (2010). «BAQ degenimiz – memlekettik ideologıa quraly». [Media is a tool of state ideology]. <http://kazgazeta.kz/?p=4978> (In Kazakh).

15 Sarsenbaev A. (1996). Problemy i priority informatsionnogo obespechenıa reform i ýstoichivogo razvıtıa Kazahstana. [Problems and priorities of information support for reforms and sustainable development of Kazakhstan]. Almaty, 368 s. (In Russian)